

Əhsən RƏHMANLI

Sənətşünas

Ünvan: Bakı, Yasamal rayonu, Ələsgər Ələkbərov 7

Email:ahsanrahmanli@mail.ru

İlqar ƏLİYEV

AMK-nın dosenti

Ünvan: Bakı, Yasamal rayonu, Ələsgər Ələkbərov 7

Email:ilgar.mm@mail.ru

AZƏRBAYCAN RƏQSLƏRİNİN SƏHNƏ TƏCƏSSÜMÜ

***Xülasə:** Məqalədə Azərbaycan Dövlət Mahnı və Rəqs ansamblının fəaliyyəti ərzində bu kollektivdə xalq rəqslərimizə verilmiş quruluşlardan bəhs olunur. Bundan əlavə ölkəmizdəki başqa rəqs ansambllarının hazırladığı rəqslərə də toxunulur. Burada baletmeysterlərin quruluş verdiyi kütləvi, duet və solo rəqslərin adı, bədii və ifa xüsusiyyətləri, məzmunu, mahiyyəti, solistlərin, mahir ifaçıların adları göstərilir.*

***Açar sözlər:** rəqs sənəti, kütləvi rəqs, solo rəqs, duet rəqs, quruluş, kompozisiya, solist*

Bəşəriyyətin mədəni tərəqqisində yeni mərhələlər kimi meydana gələn bir çox ənənəvi və müəyyən həmişəyaşar sənət növləri var ki, onlar da öz xüsusiyyətləri ilə yeni biçimdə yenidən meydana çıxıb şedevr edə bilirlər. Rəqs sənəti dünyəvi mahiyyət daşıyaraq sivilizasiya başlayandan bütün dövrlərdə daim meydana olmuş, özünü qoruyub saxlamış və müasirləşərək, yeniləşərək, yeni bədii çalarlarla zənginləşərək bəşəriyyətə gərəkli olmasını sübut etmişdir. Rəqslər daim quruluşları ilə dərin mahiyyət kəsb edərək insanların maraq dairəsinə daxil olmuşdur. Təbii ki, hər bir rəqs quruluşunun bədii-mənəvi dəyəri və zövq baxımından, obrazların açımı nöqtəyi-nəzərdən özünəməxsus geyimləri olur. Rəqs sənətində hər bir quruluşda, xoreoqrafik süita, kompozisiya və teatrda olduğu kimi geyim əsas şərtlərdəndir.

Qədim və möhtəşəm rəqslərimiz var ki, peşəkar rəqs ansambllarımız yarandığı dövrdən indiyə qədər xoreoqraflarımız onlara maraqlı, süjetli, məzmunlu quruluşlar verərək həmişəyaşar səhnə həyatı bəxş etmişlər. Odur ki, Azərbaycan rəqs sənəti maraqlı rəqs quruluşları ilə dünya səhnələrində daim alqışlarla qarşılanmış və ifaçılarımızın hər biri böyük uğurlar qazanmışdır.

“Yallı”

Qədim türk yurdu Naxçıvanda, onun ayrılmaz bir məkanı Şərurda, vaxtı ilə 100-dən artıq yallı növü olsa da, onların hamısı bu günə gəlib çatmamışdır. Lakin yadda qalan, yaşadılan, rəqs quruluşlarına gətirilən yallılar bu gün də oynanılır və dünyada təbliğ olunur. Şərur yallılarının biri də “Tirmə şal”dır. Rəqs musiqi müşayiəti ilə, həm də ifaçıların bayatı oxumaları ilə icra olunur.

Yallıların əksəriyyəti iki və ya üç tempdə ifa olunur. Başlanğıc hissəsi aram tərzində, bir vəzində səslənir. Belə halda ifaçının hərəkətləri geniş və aramdır. Bu hərəkətlər təmkinlə ifa olunur. Birdən temp dəyişir. Rəqsdə yüngül oynaqlıq əmələ gəlir. Temp dəyişsə də musiqi və hərəkətlər eynidir [2, s. 23].

Yallı Azərbaycanda çox geniş yayılmış və məşhur rəqslərdən biridir. Rəqs dövrə boyu ifa edilir, iştirak edənlər qollarını açaraq bir-birinin çəçələ barmağından tutur, ya da əllərini bir-birinin çiyinə qoyurlar. “Yallı” rəqsi təntənəli addımlarla başlanır, tədricən temp artır, texniki cəhətdən mürəkkəb olan tullanma hərəkətlərlə və böyük sürətlə tamamlanır. Dəstənin başında əlində dəsmal olan “yallıbaşı” durur. Bu rəqsi kişilər ayrıca və ya kişilərlə qadınlar birlikdə ifa edirlər [8, s.9].

Əlibaba Abdullayev Dövlət Mahnı və Rəqs ansamblı ilə “Yallı-Zorxana” rəqsini çox möhtəşəm qurmuş və onun bu işi də uğurlu səhnə həyatı yaşamışdır. Həmin rəqsdə Ramiz Məmmədov, Əhmədağa və Nadir Məmmədov qardaşları, Adil Rəhimov, Qorxmaz Qurbanov və Əlikram Aslanov solist olaraq xüsusi ustalıq və şücaət göstərirdilər. “Zorxana”da Adil Rəhimov və Əlikram Aslanov güləşirdilər. “Zorxana” – əllərdə çomaq olaraq ifa edilən qədim rəqslərimizdəndir. R.Qliyerin “Şahsənəm” operasının II pərdəsindəki cəngavərlik rəqsi buna misaldır [8, s. 9].

İstedadlı rəqqas-baletmeyster Əlibaba Abdullayev 1959-cu il Moskva dekadası üçün Mahnı və Rəqs ansamblı ilə Opera və Balet Teatrının rəqs kollektivini birləşdirərək “Yallı” rəqsini zənginləşdirmiş və daha möhtəşəm hala gətirmişdi.

Fərhad Vəliyev 1986-1988-ci illərdə Dövlət Rəqs ansamblında baletmeyster işlərkən quruluş verdiyi rəqslər sırasında “Yallı” da olmuşdur. Mütəxəssis kimi Zakir Ağayevin fikirlərindən: “F.Vəliyevin quruluşunda güclü, qollu-budaqlı, müxtəlif hərəkətli və möhtəşəm bir “Yallı” gördük” (Qeyd 1).

Xanlar Bəşirov 1986-1996-cı illərdə Azərbaycan Dövlət rəqs ansamblında oynayarkən Ə.Abdullayevin quruluşu ilə “Yallı” rəqsində solist olub. X.Bəşirov “Xəzər” Universitetində tələbələrdən ibarət yaratdığı və 15 il rəhbərlik etdiyi rəqs ansamblında “Naxçıvan yallısı” qurmuş və özü yallıbaşı oynamışdır. Ansambl bu rəqsi yalnız vətəndə deyil, bir sıra xarici ölkələrin səhnələrində də təntənəli şəkildə nümayiş etdirmişdir. “Yallı” rəqsi bu gün də bütün rəqs kollektivlərinin repertuarını bəzəyir.

“Vağzalı-Mirzəyi”.

“Mirzəyi” Azərbaycan rəqs melodiyasıdır. Təxminən XIX əsrin ikinci yarısında Şuşada neyçalan Mirzə adlı ifaçı tərəfindən yaradılmışdır. Müəllif rəqs havasına öz adını vermişdir. Bu rəqs havası yalnız təntənəli şənliklərdə, toylarda ifa olunur. Bütün məşhur rəqqas və rəqqasələrin repertuarında olan bu rəqs melodiyası çox vaxt əldə dəsmal olmaqla həm kişi, həm də qadınlar tərəfindən ifa edilir [8, s. 9].

Gözəl, nəcib, qəlb oxşayan melodiyası olan “Mirzəyi”nin sədalari altında əli dəsmallı kişilər təmkin və aramla, qadınlar isə ağır tempdə ifa edirlər. “Mirzəyi”nin “Vağzalı-Mirzəyi” variantı da geniş yayılmışdır. Musiqi ölçüsü 6/8, tempi ağır, muğam əsası “Segah”dır.

“Vağzalı-Mirzəyi”nin 1959-cu ildə ifaçısı Qəmər Almaszadə, sonralar Əminə Dilbazi, Leyla Cəfərova, Roza Cəlilova, Aliyə Ramazanova, Afaq Məlikova, Nisəxanım Rəhimova, Leyla Ağayeva və başqaları olmuşdur. “Vağzalı-Mirzəyi” rəqsinə ilk qu-

ruluşu Q. Almaszadə, sonra isə Ə. Abdullayev vermişdir. Ə. Abdullayev bu rəqsi əvvəllər tək ifaçı, sonra isə kütləvi rəqs üçün hazırlamışdır.

1944-cü ildə Tbilisidə keçirilən Zaqafqaziya respublikalarının sovet musiqisi on-günlüyündə Qəmər Almaszadənin quruluşunda Mahnı və Rəqs ansamblının rəqs qrupu “Vağzalı-Mirzəyi”ni təqdim etmişdir. Solistlər Hacı Ağayev və Leyla Cəfərova olmuşdur.

1970-ci ildə yaradılan Dövlət Rəqs ansamblının ilk fəaliyyəti dövründə Stepan Popov bu rəqsə təhrif olunan, mədəniyyətimizə və adət-ənənəməizə aidiyyəti olmayan bir quruluş vermişdi. Çox əfsus ki, bədnam qonşumuzun nümayəndəsinin qurduğu həmin rəqs elə təhrif olunmuş şəkildə ansamblın repertuarında son dövrlərə qədər saxlanmışdı. Bu quruluşda bəylə gəlinin rəqsindən sonra gəlin 20 rəqqasla bir-bir rəqs edir. Bu bizim adət-ənənəyə və milli rəqs sənətinə tamam yaddır. Gəlin bəylə və doğmalarıyla rəqs edə bilər. Bu rəqs quruluşunun mənfi təsiri şadlıq saraylarında keçirilən toylarımıza da öz mənfi təsirini göstərmişdir və bəzi hallarda hələ də davam etməkdədir. Bəzi toylarda gəlin meydanda bəyin dostları ilə rəqs edir. Bu isə qeyd etdiyimiz kimi, adət-ənənəməizə, milli mentalitetimizə tamam yaddır.

“Vağzalı” rəqsi XVI əsrdə Azərbaycanda məskunlaşmış Qaraqoyunlu qəbiləsinə məxsus olan “Qarabağın ağırı” xalq havası, XVII-XVIII əsrlərdə “Gəlin atlandı”, XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində “Vağzalı” adlanmışdır. “Vağzalı” rəqs havasının öz fəlsəfəsi və insan hissələrinə təsir gücü var. Bu melodiya hicran və ayrılıqla yanan qəlblərin alovlu atəşini, vüsal və qovuşma eşqilə qovrulan qəlblərin alovunu əks etdirir.

“Vağzalı” adətən toylarda oğlan və qız (bəy və gəlin) evində, həmçinin həmin mərasimdə bəyin və gəlinin rəqsi zamanı ifa olunur. Müasir toylarımızda bəy-gəlin toy zalına daxil olarkən, onlar “Vağzalı” sədası ilə qarşılanırlar. “Vağzalı” həm vidalaşma həyəcanı, həm də qarşılanma sədası, qəbul etmə sevincidir. Bu musiqi gəlin köçürən evə vida vədəsinin çatdığını bildirir, bəy evinin adamlarına “öz əmanət adamını” aparmaq sevincini yaşadır, həm də gəlin qəbul edən evə öz arzularına çatdıqları zamanı bildirir. Bu hava xalqımızın min illər boyu yaşatdığı adət-ənənənin təntənəsi kimi yaşamaqdadır. “Vağzalı” havası saf arzu-niyyətdə xidmət etdiyi, xoşbəxtliyə çağırış olduğu üçün müqəddəs musiqi də sayıla bilər. Odur ki, bu həmişəyaşar musiqi üzərində dərinləndirən düşüncələr rəqs quruluşları verməyə dəyər.

“Vağzalı” rəqsi “Şikəsteyi-fars” və “Segah”, “Mirzəyi” isə “Segah” muğamı üzərində bəstələnmişdir. Hər iki rəqs havası xalqımızın bağrından qoparaq “Segah” muğamına istinadən yaranmışdır. “Mirzəyi” də, “Vağzalı” da ağır tempdə çalınır və bu qaydada da rəqs edilir. Bu rəqslərin hər biri özünəxas mahiyyət daşısa da, ayrılıqda çalınıb-oynanılsa da, rəqs quruluşunda onlar birləşdirilmişdir. “Vağzalı-Mirzəyi” rəqsi olduqca cazibəli, ruhu tərpədən, hissələrə toxunan, kövrək duyğular oyadan, son dərəcə lirik rəqs havasıdır. Onu süzərək, lirik əhvalla, incə hərəkətlərlə ifa etmək lazımdır.

“Vağzalı-Mirzəyi” həmişəyaşar rəqslər sırasına daxil olaraq bu gün də öz tərəvətini və cazibədarlığını saxlamaqdadır. Zakir və Leyla Ağayeva cütlüyü 1996-2014-cü illərdə R. Behbudov adına Dövlət Mahnı Teatrında baletmeyster olarkən “Vağzalı-

Mirzəyi”ni Ə.Əbdullayevin quruluşunda bərpa etmişlər. Teatrın rəqqasələri Aytən Alxazova, Günəş Talibova, Milena Alimova, Aida Yəhyayeva və Esmira Əbdürrəhmanova musiqi sədaları altında süzərək bu rəqsin bütün incəliklərini təəcəssüm etdirə bilmişlər.

“**Naz eləmə**” rəqsi böyük rəğbət və populyarlıq qazanmışdır. Rəqsin iki qəhrəmanı var: oğlan və qız. Bu rəqsin musiqisinin, quruluşunun müəllifi və ilk ifaçısı Əlibaba Əbdullayev özü olmuşdur. O, 1942-ci ildən başlayaraq bu rəqsi Leyla Bədirbəyli, sonralar Əminə Dilbazi, Şəfiqə Əmirova və Tutu Həmidova ilə ifa etmişdir. Bu rəqsdə iki gəncin bir-birinə olan məhəbbət hissləri tərənnüm olunur. Bu məhəbbət rəqs hərəkətləri və üz cizgiləri ilə göstərilir. Buradakı qız obrazının nazı da vəsf olunur. Klassik şairlərimiz və aşıqlarımız gözəlin nazını vəsf etmişdir. Sevən, sevilən qızlar sevdiyi oğlana naz edir, naz göstərirlər. Ə.Əbdullayev bu hikməti, sevginin fəlsəfəsini rəqsə gətirmiş və bunu açıb göstərə bilmişdir. Oğlanın solosunda daha şux, çevik hərəkətlər var. Bunlar sevgidən vəcdə gələrək coşan oğlanın qıza öz sevgisini bildirməsidir. Rəqsdə təbii ki, ilk anlarda qız naz edir, rəqsə daxil olmaq istəmir, utanıb çəkinir, örpəklə üzünü örtmək, yəni yaşmanmaq istəyir, həm də oğlana işarə edir ki, buyur bacarığımı göstər. Oğlan da öz çevik hərəkətləri ilə məharətini göstərir. Finalda əvvəl qız, sonra isə oğlan və qız birlikdə oynayıb səhnəni tərk edirlər. Əslində bu rəqsdə qız obrazı qabarıq göstərilməlidir.

Mahnı və Rəqs ansamblının solistləri Əlibaba Əbdullayev və Əminə Dilbazi Çexoslovakiyada keçirilən Ümumdünya Festivalında “Naz eləmə” rəqsini ifa ediblər. Bu rəqs-duetə görə onlara festivalın diplomu təqdim olunub. Praqa qəzetlərində Ə.Əbdullayev, Ə.Dilbazinin haqqında geniş məqalələr yazılmış və şəkilləri verilmişdi. «Юность мига» qəzetində Ə.Əbdullayevin şəkli dərc olunmuşdu [1, s. 29-30]. 1944-cü ildə bu rəqs-duetin ifaçıları Böyükəğa Atababayev və Şəfiqə Əmirova Zaqafqaziya respublikalarının sovet musiqisi ongünlüyündə çıxış edərək uğurlar qazanıblar.

Məşhur “tryuk” ustası rəqqas Mirməmməd Mircəfər oğlu (Hamı onu Böyükəğa Məmmədov kimi tanıyır) 1945-ci il müharibə bitəndən sonra Moskvada keçirilən Ümumittifaq Olimpiadasında tərəf-müqabili Fizzə Həniyəyeva ilə “Naz eləmə” rəqsini ifa etmişdir.

1947-ci ildə Çexoslovakiyada Ümumdünya Festivalı keçirilir. Ü.Hacıbəyli Ə.Əbdullayevin Mahnı və Rəqs ansamblına solist kimi əmrini verdirərək yenidən kollektivə qaytarır və onun Əminə Dilbazi ilə festivala göndərilməsinə nail olur. Orada onlar “Naz eləmə” duet-rəqsi oynayaraq böyük uğur qazanır və vətənə diplom ilə qayıdirlar [1, s. 30].

Rejissor T.Tağızadənin çəkdiyi “Mən rəqs edirəm” sənədli filmin çəkilişi zamanı Ə.Əbdullayev “Naz eləmə”ni ifa etmək üçün Ə.Dilbazini təklif etmiş və rəqsi Mahmud Esenbayevin ifa tərzinə uyğunlaşdırmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, keçmiş SSRİ məkanında məşhur rəqqas olan, çeçen xalqının nümayəndəsi M.Esenbayevi “rəqsin şairi” adlandırırdılar.

Mahnı və Rəqs ansamblında “Naz eləmə”də Ramiz Məmmədov Əminə Dilbazi, Tutu Həmidova, Roza Cəlilova ilə tərəf-müqabil olmuş, Qorxmaz Qurbanov, Roza Cəlilova, Nailə Mahmudova, Afaq Məlikova, Zemfira Camalova və başqaları ilə oy-

namışdır. Mahnı və Rəqs ansamblının solisti Nisəxanım Rəhimova Əvəz Qasimov, Qorxmaz Qurbanov, Alim Zeynalov və Azad Hüseynovla “Naz eləmə”ni çox gözəl ifa etmişdir.

Xankəndi pioner və məktəblilər evinin rəqs dərnəyinin, sonralar Azərbaycan Dövlət Universitetində Əlibaba Abdullayevin rəhbərlik etdiyi tələbələrdən ibarət rəqs kollektivinin üzvü olmuş Gündüz Məhərrəmov “Naz eləmə” rəqsinin ən mahir ifaçılarından sayılırdı. Mahir rəqqas Xanlar Bəşirov SSRİ Xalq artisti Rəşid Behbudovun rəhbərlik etdiyi Dövlət Mahnı Teatrında 1979-1986-cı illərdə çalışarkən Zitta Babazadə ilə “Naz eləmə” rəqsini oynamışdır. Bu rəqs həmin teatrın repertuarında əhəmiyyətli yer tutaraq dünya səhnələrini fəth etmişdir. Əməkdar artistlər Xanlar Bəşirov və Cəmilə Bayramovanın birlikdə ifa etdikləri “Naz eləmə” rəqsinin televiziya çəkilişi internet vasitəsi ilə də yayımlanır. Buna tamaşa etdikdə ifaçıların üzərlərinə düşən vəzifəni yerinə yetirdikləri, rəqsın məzmununu açma bildikləri və obraz yaratdıqları açıq-aydın görünür. 1970-ci illərin II yarısında Mahnı və Rəqs ansamblında çalışan Zakir və Leyla cütlüyünün ifasında da “Naz eləmə” öz tərəvəti ilə seçilirdi. Leyla xanım bu rəqsdə Əvəz Qasimov, Azad Hüseynov və Fərhad Vəliyevlə tərəfmüqabili olmuşdur.

Yarandığı andan bu günə qədər “Naz eləmə” rəqsi öz populyarlığını qoruyaraq səhnədən düşmür və sənət səfərlərində də müntəzəm olaraq oynanılır. “Naz eləmə” hətta Azərbaycanın müasir toylarının ssenarisinə daxil edilmişdir.

“Qaytağı”

Dünya tədqiqatçıları eramızdan əvvəl mövcud olmuş şumerlərin tarixini gil lövhələr vasitəsilə öyrənərkən olduqca maraqlı məlumat əldə etmişlər. Həmin tədqiqatların nəticəsi çox faktları, xeyli mədəniyyət nümunələri, həmçinin həmin ərazidə e.ə. II minillik və III minillik arasında “Qaytağı” havasının olmasını ortaya qoymuşdur.

“Qaytağı” adı ilk dəfə tarixi mənbələrdə XV əsrdə işlənmişdir. Həmin dövrdə mərkəzi Dağıstanın əhalisi kütləvi şəkildə İslamı qəbul etməyə başlamışdı. Qaytağlar hazırda Dağıstanda və Azərbaycanın şimal-qərbində yaşayan və moğol dilində danışan xalqdır. Övliya Çələbi moğollardan “qaytağ” kimi söz açır, yerli xalqın onları “moğol” adlandırdığını bildirir. Onların oğuz olduqlarını, “Buxara” (türküstən türkcəsində, yəni uyğur dilində) danışdıqlarını, Şirvana Mahan vilayətindən gəldiklərini qeyd edir.

“Qaytağı” kəlməsi dilimizdə mövcud olub son dərəcə qəti, dinamik, sürətli mənasını bildirir. Melodik cəhətdən yeyin, cəld, şıdırğı, insanda şuxluq, gümrəhlik və yarıq duyğusu oyadan rəqs havası Azərbaycan rəqslərinə də daxildir. Bəzi hallarda kəndir üstündə də oynanılır. Bəlkə də məhz kəndir üzərində oynanıldığı üçün “Qaytağı” adlanıb?! “Qaytağ” həm də dilimizdə bağ, bənd mənasında da işlənir. Məsələn, ağzının danışığını bilməyən adama deyirlər: “Ağzının qaytağı yoxdur”. Bunlar Azərbaycan türkcəsində işlənən terminlərdir. “Qaytağı” qıpçaq-oğuz elementlərini özündə birləşdirir [8, s. 24-27].

“Qaytağı” kişi rəqsidir. Onun ritmi şux, təntənəli və qanı coşdurandır. “Qaytağı” Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında da özünə mühüm yer tutmuşdur. Ona görə də xeyli sayda “Qaytağı” əsərlərimiz vardır. Nümunə olaraq Səid Rüstəmov, Tofiq

Quluyev, Rauf Hacıyev, Ağabacı Rzayeva, Rauf Hacıyev, Hacı Xanməmmədov, Adil Gəray, Həsən Nemətov, Ağası Məşədibəyov və Faiq Sücətdinovun adları qeyd olunmalıdır. Elə bəstəkarlar var ki, məxsusi olaraq rəqs sənətimizin quruluşları üçün “Qaytağı”lar yazmışlar. Bu sırada Rauf Hacıyev, Niyazi, Ağası Məşədibəyov və Rəşid Əfəndiyevi qeyd edə bilərik. Ə.Əbdullayev bir neçə bəstəkarın “Qaytağı” musiqisinə quruluş verərək solo hissəsini də özü ifa etmişdir. 1938-ci il Moskvada dekada günlərində Ə.Əbdullayevin “Qaytağı” rəqsini ifa etməsi xüsusi maraq yaratmışdı. 1959-cu il dekadasında Ə.Əbdullayevin quruluşunda kütləvi rəqs “Qaytağı” da oynanılmış və böyük əhəmiyyət kəsb etmişdir.

Ə.Əbdullayevin Rauf Hacıyevin “Qaytağı” musiqisinə hazırladığı rəqsdə Qorxmaz Qurbanov həddən artıq maraqlı solo ilə çıxış etmişdir. Qorxmaz Opera və Balet Teatrının truppası ilə xarici ölkələrə səfərlərə getmişdir. O, 1967-ci ildə həmin trupa ilə R.Hacıyevin “Qaytağı”sına qurulan rəqsdə Fransada solo çıxışı ilə sensasiya yaratmışdı. Ölkənin bütün mətbuatı ondan yazırdı.

Q.Salahov, T.Quluyev, Niyazi, R.Hacıyev və R.Əfəndiyevin “Qaytağı”sına Dövlət Mahnı və Rəqs ansamblında, Naxçıvan Dövlət Mahnı və Rəqs ansamblında Ə.Əbdullayev, R.Hacıyevin “Qaytağı”sına Rəfiqə Axundova Opera və Balet Teatrında balet tamaşasında, Fərhad Vəliyev R.Hacıyevin “Qaytağı”sına 1987-ci və 1999-cu ildə Dövlət Rəqs ansamblında, Rüfət Xəlilzadə 2012-ci ildə Niyazinin, S.Rüstəmovun, hər birinin “Qaytağı”sından istifadə edərək rəqs quruluşları veriblər. Bundan başqa Qəmər Almaszadə 1979-cu ildə Dövlət Mahnı Teatrında R.Hacıyevin “Qaytağı”sına əsasən Xanlar Bəşirov və Zitta Babazadə üçün duet rəqs qurub. Adları qeyd olunan ifaçılar həmin ildə xarici dövlətlərdə solo ifalardan biri kimi həmin rəqslə böyük uğur qazanıblar. Fərhad Vəliyev 1986-1988-ci illərdə Dövlət Rəqs ansamblı ilə R.Hacıyevin “Qaytağı” musiqisi üzərində rəqs qurmuşdur. X.Bəşirov rəhbəri olduğu “Azərbaycan qartalları” rəqs ansamblının ifası üçün 2009-cu ildə “Azərbaycan süitəsi” adlı rəqs kompozisiyası qurarkən istifadə etdiyi beş musiqidən biri də R.Əfəndiyevin “Qaytağı”sı olmuşdur. Həmin süita hazırda da repertuardadır. Qəhrəman Nəsirov 1997-ci ildə Tofiq Quluyevin 80 illik yubileyi ilə bağlı bəstəkarın “Qaytağı” əsərinə rəqs quruluşu vermişdir.

“Cəngi”

“Cəngi” kütləvi rəqslərimizdən biri olaraq dəstə ilə ifa olunan cəngavərlik rəqsidir və ritmik səslənməsi ilə həmişə seçilib. Qılınc və qalxanlarla ifa edilərək döyüş meydanını təsvir edir. Bu musiqi çağırışdır, döyüş və qələbə ruhludur. Cəng sözü döyüş, vuruş, dava, müharibə deməkdir. “Cəngi”, yəni cəngə və döyüşə aid musiqi. “Cəngi” adlı xalq musiqi nümunələrimiz çoxdur. Bəstəkarlarımız bu mövzuya doğmalılıq göstərmiş və “Cəngi”lər yazmışlar. Ü.Hacıbəyli, S.Ələsgərov, A.Əlizadə, A.Gəray və başqaları “Cəngi” bəstələmişlər. “Cəngi”dən opera və balet musiqisində də istifadə olunmuşdur. Buna misal olaraq Ü.Hacıbəylinin “Koroğlu” operasının III pərdəsindəki cəngavərlik rəqsini, Q.Qarayevin “Yeddi gözəl” baletinin I pərdəsindəki rəqsi və s. göstərmək olar.

Peşəkar rəqs ansambllarımız yaranan gündən “Cəngi” repertuarda həmişə özünə mühüm yer tutmuşdur. “Cəngi” və “Koroğlu” havaları vaxtilə döyüş meydanlarında

istifadə olunmuşdur. Bu gün onlar epik qəhrəmanlıq səhnələrini canlandırmağa kömək edir. “Cəngi”lərə olan mənəvi tələbat, qəhrəmanlıq ruhunun canlı şəkildə yarıdılması rəqs quruluşlarımızda öz əksini tapmışdır.

1970-ci ildə “Abşeron ritmləri” sənədli filmi çəkilərkən Ə. Abdullayev “Çobanlar” rəqsinə Ü. Hacıbəylinin “Cəngi”si ilə Qobustan qayalarında quruluş verir. 1975-ci ildə “Faşizm üzərində qələbənin 30 illiyi”nə həsr olunmuş tədbir üçün Ə. Abdullayev Mahnı və Rəqs ansamblı ilə Ü. Hacıbəylinin “Cəngi” əsəri ilə rəqs hazırlamışdır. F. Vəliyev 1987-1988-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Rəqs ansamblında çalışarkən Ü. Hacıbəylinin “Cəngi” əsərinə rəqs quruluşu vermişdir. Düşünürük ki, hələ bəstəkarlarımız neçə-neçə “Cəngi”lər yazacaq və xoreoqraflar onlara quruluşlar verəcəklər.

“Qazaxı”

Ən qədim Azərbaycan rəqslərindən biridir. Adına əsasən bu qənaətə gəlmək olur ki, rəqs Qazax mahalında yaranmışdır. Lakin Azərbaycanın əksər bölgələrində, xüsusilə Bakıda yayılmış rəqsdır. “Qazaxı” olduqca yeyin və cəld ifa olunan rəqsdır. Bu rəqs tək və məharətli ifa bacaran dəstə tərəfindən oynanılır. Rəqsdə düzüm rəngarəng və texniki hərəkətləri çoxdur. Məişətdə bu rəqs solo ifa olunur. Oynayanların hər biri öz qabiliyyətini, rəqsdə nəyə qadir olduğunu göstərməyə çalışır. “Qazaxı”nın ifasında kişi rəqslərinin çoxunda olduğu kimi, hökmən sərrast hərəkətlər, daxili qüvvənin əzəməti tələb olunur (2, s. 32-33).

“Qazaxı” rəqsinin bir neçə variantı olub. Bu xalq rəqsinə peşəkar rəqs ansamblı yaranandan səhnə quruluşu verilərək bu günə qədər yaşadılmışdır. İlk dəfə “Qazaxı” rəqsinə Mahnı və Rəqs ansamblı üçün Əlibaba Abdullayev şux, oynaq tərzdə quruluş vermişdir. Həmin ansambl 1958-ci ildə Çin Xalq Respublikasına səfərində də “Qazaxı” rəqsini oynamışdır.

“Şalaxo”

“Şalaxo” əslində, “Şələqoy” rəqsi bizim qədim və çox populyar rəqslərimizdən biridir. “Şələqoy” sözü dilimizdə işlənərək “Şalaxo” kimi tələffüz halına gəlmişdir. Gürcülər bu sözü öz dialektləri ilə “Şaliko” adlandırmışlar. Lakin rəqs kimi bunun gürcü, Qafqaz və Qafqazətərafı xalqlara heç bir aidiyyəti yoxdur. Çalıb-oynasalar da, bu heç kəsin deyil, yalnız Azərbaycan xalq rəqsidir.

Keçmişdə xalqımızın övladları, cavan oğlanlar meşəyə odun yığmağa gedər və öz aralarında yarış keçirərmişlər. Qayıdanda bu yarışın davamı və əyləncə forması kimi rəqs edərmişlər. Onlar bir-birinə: “Hə, şələni yerə qoy, rəqs elə, məharətini göstər” deyər və öz aralarında yarışa nail olarmışlar. Elə o vaxtdan da rəqsin adı “Şələqoy” olaraq qalıb.

“Şələqoy” bir rəqs musiqisi kimi daim toy-büsatın repertuarında olaraq bu gün də yaşamaqda və daim ifa olunmaqdadır. Yaşadığımız XX əsrin II yarısında və bu gün “Şələqoy”un el şənliklərində çalınmasını və böyük coşğunluq və həvəslə oynanılmasını görmüşük. Bəzən iti, bəzən də orta ritmdə, 6/8 ölçüdə çalınır. Əlbəttə, məclisdə iştirak edən qonağın sifarişinə əsasən orta və ya iti sürətli səsləndirilir.

Elmira Abdullayevanın “Əlibaba Abdullayev” monoqrafiyasında yazdığına əsasən məlum olur ki, Əlibabanın “Şələqoy”u məharətlə ifa etdiyini görəndə Ü. Hacıbəyli

onun rəqs qrupuna qəbul olunması üçün göstəriş verib [1, s.10]. Sonralar peşəkar sənətkar kimi yetişən Ə.Abdullayev quruluşlar verərkən “Şələqoy” (“Şalaxo”) rəqsinə səhnə həyatı bəxş etmişdir. Həmin kütləvi rəqs quruluşu bu günə qədər onun yetirməsi və davamçıları tərəfindən qorunur və istifadə edilir. Baletmeyster Fərhad Vəliyev də çalışdığı bütün yaradıcı kollektivlərdə “Şələqoy”a quruluş vermişdir.

“Şələqoy” kütləvi rəqs kimi qurulur, həmçinin rəqsi iki-üç nəfər də oynaya bilər. Rəqsdə oynayanlar arasında bacarıq, məharət və ifaçılıq texnikası göstərmək əsas şərtidir. Bu rəqsin özünəməxsus əl, ayaq və bədən hərəkətləri, rəqqasın hissiyyatından əmələ gələn mimikası ilə tamamlanmalıdır. “Şələqoy” rəqsi toy-mağardan fərqli olaraq səhnə quruluşunda kütləvi rəqs kimi təqdim olunur. Rəqs cəldlik, çeviklik, çoxsaylı hərəkətlər tələb etməklə bərabər, həm də yumor və məzəli məzmun xüsusiyyətlidir.

Baletmeyster Zakir Ağayevin fikirlərindən: “Fərhad Vəliyev rəqs quruluşlarımızın mahir ustası olaraq Dövlət Rəqs Ansamblında həddən artıq maraqlı “Şələqoy” hazırlamışdı. Solistlər Namus Zöhrabov və Yusif Məmmədov onlara tapşırılan işin, obrazın öhdəsindən məharətlə gəlirdilər. Yusif bu rəqsdə meymunu təqlid edirdi. Fərhad onunla qərribə və çox maraqlı hərəkətlər işləmişdi”.

Görkəmli bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəyli “Qız qalası” baletini yazarkən “Şalaxo” (“Şələqoy”) rəqsindən istifadə edib və buna SSRİ xalq artisti Qəmər Almaszadə quruluş verib.

“Stəkanlarla rəqs”

Vaxtılı toylarda belə bir rəqs də oynanıb. Rəqsin ifaçısı qadın məclisində qadın, kişi məclisində kişi olmuşdur. Hər iki əlin içində şərbət dolu iki stəkan olaraq oynanırmış. Ustalıq ondan ibarətdir ki, rəqsi sona yetirənə qədər şərbət dağılıb-tökülməsin və ya stəkanlar aşmasın.

Bakıda yaşamış rəqqas Əliheydər stəkanla “Lalayı” oynayırdı. Hər ovcunda su ilə dolu stəkan tutar, üçüncü sulu stəkanı isə alnına qoyardı. Bu vəziyyətdə rəqs edər, kürəyi üstə uzanar, qarnı üstə çevrilər və yenə kürəyi üstə düzələrək ayağa qalxardı [2, s. 18].

Toy şənliklərimizdə stəkanlarla ifa olunan rəqsə quruluş verilərək səhnəyə gətirilib. Azərbaycan Dövlət Mahını və Rəqs ansamblı yarandığı ilk anlarda həmin rəqsi SSRİ Xalq artisti Qəmər Almaszadə qurub. Sonralar “Stəkanlarla rəqs”ə Azərbaycanın Xalq artisti Əlibaba Abdullayev quruluş verib. Həm tək, həm də kütləvi rəqsdə bunu Xalq artisti Əminə Dilbazi oynayıb. Bu çox çətin rəqsdir. Səhnədə stəkanlara soyuq çay və ya çay rəngində maye tökülür. Qeyd etdik ki, əslində xalq şənliklərində adəti üzrə stəkanlar şərbətlə dolu olurmuş. Axı, el adəti üzrə toylarda şərbət paylanırmış. Bu rəqsin ifası zamanı musiqinin ritminə uyğun olaraq stəkanlar bir-birinə vurulmalıdır. Bu elə icra olunmalıdır ki, stəkanlar bir-birinə dəyərkən səs eşidilsin. “Stəkanla rəqs”in ən mahir ifaçıları Əminə Dilbazi, Aliyə Ramazanova və Zitta Babazadə olub. Rəqsə “Mirzəyi” rəqsinin musiqisi ilə quruluş verilmişdir.

“Tərəkəmə”

Azərbaycanda populyar və ən çox sevilən bir rəqs havasıdır. Adından görüldüyü kimi, Azərbaycanda yaşamış tərəkəmələrin adı ilə bağlıdır. “Tərəkəmə”nin iki vari-

antı mövcuddur və bunlar gümrəh, şux, həm də lirik melodiya malikdir. Birinci variant tərəkəmələrin özlərinin yaratdığı aram və vüqarlı rəqsdir. Bu vaxtilə ən cox Qarabağda yayılaraq yalnız qadınlar tərəfindən oynanılmışdır. İkinci variant daha çevik, oynaq ritimli, gumrah səslə, geniş hərəkətli rəqsdir və bunu həm qadınlar, həm də kişilər ifa edir. Gəzişmə, süzmə, fırlanma rəqsin əsas hərəkətləridir. Əlbəttə, fırlanma qadınlara aid deyildir. Musiqi ölçüsü 6/8, tempi cəld, oynaq, məqam əsası “Seğah”dır. Ü.Hacıbəyli “Arşın mal alan”, R.M.Qliyer “Təntənəli uvertura” və Ə.Bədəlbəyli “Qız qalası”nda “Tərəkəmə”nin melodiyasından istifadə ediblər.

Rəqs quruluşlarında istifadə olunan “Tərəkəmə”nin melodiyası o birindən müəyyən qədər fərqlənir. Buradakı musiqi, cümlələrin ardıcılığı, ritm və bir neçə nüans fərqli mahiyyət daşıyır. Lakin bu şəkildə hazırlanan və ifa olunan “Tərəkəmə”nin melodiyası ifaçının hərəkətlərinə, quruluşun məzmununa və traktovkasına tam cavab verir. Melodiyanın ritm ölçüsü 6/8 olsa da, astadır. Əgər bu melodiyanın ritm ölçüsü artırılarsa, həm melodiyanın gözəlliyi həm də mahiyyəti itəcək. Məhz bu məzmununda, bu gözəllikdə olan musiqiyə rəqs qurulmuşdur.

1936-cı ildən bu günə qədər yaranan bütün rəqs ansambllarımızın repertuarını “Tərəkəmə” solo rəqsi bəzəyir. İlk peşəkar rəqs sənətimiz yaranandan “Tərəkəmə” səhnəyə ayaq açmış və xüsusi əhəmiyyət daşımışdır. Dövlət Mahnı və Rəqs ansamblının solistləri bu rəqsi müntəzəm ifa etmişlər. Hazırda da “Tərəkəmə” səhnəni tərk etmir. “Tərəkəmə” rəqsinin ən mahir ifaçılarından biri Əminə Dilbazi sayılır. O, istər respublikamızda, istərsə də ondan kənarda bu rəqsi ifa edərək böyük tamaşaçı məhəbbəti qazana bilmişdir. Onun ifasında bütün hərəkətlər, ölçü-biçili, nizamlı, qayəli və bütövdür. Bu ifada sənətə, xalqa, adət-ənənələrə məhəbbət, qadın incəliyi, nəcibliyi və zəriflik bir-birini tamamlayır. Onun bu rəqsi ifa etdiyi anlarda çəkilən fotoşkilləri arxivdə qorunur, kitabları, stendləri bəzəyir, film çəkilişləri televiziya və internetdə yayımlanır.

“Tərəkəmə”nin Xalq artisti Roza Cəlilova, Nisəxanım Rəhimova kimi və başqa məşhur ifaçıları olmuşdur. “Tərəkəmə” rəqsi öz klassik formasını saxlayaraq hazırda da ansamblların ifaçıları tərəfindən ifa edilir.

“Çobanlar”

“Çobanlar” rəqsi Mahnı və Rəqs ansamblının repertuarında həmişə özünə mühüm yer tutmuşdur. Bu maraqlı rəqs ansamblın 1958-ci ildə Çin Xalq Respublikasına səfəri zamanı da oynanılmışdır. “Çobanlar” rəqsi 1959-cu ildə Moskvada keçirilən Azərbaycan incəsənəti və mədəniyyəti günlərində də maraqla qarşılanmışdır. 1970-ci ildə “Abşeron ritmləri” filmi çəkilərkən Ə.Abdulayev filarmoniyanın Mahnı və Rəqs ansamblının ifasında “Çobanlar” rəqsinin quruluşunu Ü.Hacıbəylinin “Cəngi” musiqisi ilə Qobustan qayalarında vermişdir. Əlibaba müəllim yaratdığı və rəhbərlik etdiyi bir neçə rəqs kollektivində, həmçinin ADU-nun “Sevinc” rəqs ansamblında “Çobanlar” rəqsinə qurmuşdur. Hətta 2016-cı ilin sonlarında filarmoniyaya səhnəsində Azərbaycan Dövlət Mahnı və Rəqs ansamblının 80 illik yubileyində də “Çobanlar” rəqsi oynanılaraq geniş tamaşaçı alqışları qazanmışdır.

Fərhad Vəliyev 1986-1988-ci illərdə Dövlət Rəqs ansamblında baletmeyster işlərkən “Çobanlar” rəqsinə də qurmuşdur. Qeyd etməliyik ki, “Çobanlar rəqsi”nə quruluş

verilərək səhnələrə gətirilib təbliğ olunması bilavasitə sovet quruluşuna, onun ideologiyasına xidmət edirdi. Stalin repressiyası dövründə SSRİ-nin hər yerindən alimlər, görkəmli şair, yazıçı, aktyor, aşıq, rejissor və başqaları zindanlara salındığı, sürgünə göndərildiyi halda və ya güllələndə, kolxozda çalışan sağıcı, çoban, pambıqçı, baramaçı, istehsalatda işləyən tornaçı, çilingər, qaynaqçı, neftçi və başqaları əmək qəhrəmanına çevrilərək onlara şeir, mahnı qoşulur, film çəkilir və geniş şəkildə təbliğ olunurdular. “Çobanlar rəqsi” də bu nümunələrdən biri sayıla bilər. Hər halda burada milli rəqs çalarları, şən musiqilər bu rəqs baxımlı etmişdir deyə sənət əsəri kimi qəbul edərək rəqslərimizin sırasında göstəririk.

Bir məsələni də qeyd etməyik ki, qədim “Xançobanı” rəqs havası ilə “Çobanlar rəqsi” quruluşunun heç bir əlaqəsi yoxdur. Bəzən bu rəqs “Xançobanı” havası üzərində qururlar. Guya ki, uyğunluq yaradır və bu rəqs çobanlarla, onların oyunu ilə əsaslandırılır. “Xançobanı” rəqs havası və “Apardı sellər Saranı” el mahnısı Azərbaycanda mövcud olmuş və öz hakimiyyətini sürmüş Xançobanilər sülaləsinə həsr olunmuşdur (oxucular bunu Çobanilər hakimiyyəti ilə qarışdırmasın). Xançobanilərin igidliyi, ərənliyi, mərdliyi el-obanın dərin rəğbətini qazandığı üçün o dövrün musiqiçiləri bu şərəfli sülaləyə “Xançobanı” rəqs havasını yaratmışlar. Bu nəslin şənliklərində, toy-büsatında mütləq “Xançobanı” rəqs melodiyası çalınır və şəcərə nümayəndələri yalnız bu havaya qol qaldıraraq oynayırdılar. Melodiyanın məqamı, səslənməsi igidlik və cəsurluğu özündə əks etdirir.

Həşiyə: “1936-1937-ci illərdə Azərbaycanda çıxan qəzetlərdə ilk rəqs ansamblının nailiyyətlərindən yazarkən müəlliflər qeyd edirdilər ki, kolxoz quruluşuna aid rəqs quruluşları azlıq təşkil edir. Arxivlərdəki qəzetlərdə belə yazılara rast gəlmək mümkündür. Fakt faktlığında qalır və arxivlərdədir. Tələb olunur, tövsiyə edildirdi ki, rəqs sənətinin mövzusu və personajları da kolxoz, quruluşunu, sosializmin qələbələrini tərənnün etsin. Odur ki, belə mövzuları əks etdirən rəqs kompozisiyaları və süitalarımız olmuşdur” (1, s.8).

Xanlar Bəşirovun rəhbərlik etdiyi “Azərbaycan qartalları” rəqs anamblının repertuarında da “Çobanlar” rəqs mühüm yer tutur. Ansambl vətəndə, yaxın və uzaq ölkələrdə bu rəqslə böyük uğurlar əldə etmişdir.

“Qavalla rəqs”

Bu rəqs də Ə.Əbdullayev Mahnı və Rəqs ansamblında çalışarkən qurmuşdur. Həmin rəqs əşyalarla oynanılan rəqs növünə aid olaraq həm tək və həm də qızlar üçün kütləvi rəqs kimi hazırkı dövrə qədər oynanılmaqdadır. İlk dəfə Əminə Dilbazi bunu Qılman Salahovun lirik musiqisinə Mahnı və Rəqs anamblının müşayiəti ilə rəqs edib. “Qavalla rəqs”də rəqqasənin incə, zərif duyumu, hərəkətlərin nizamlı olaraq gözəlliyi, cəlbedici görüntüsü, ifaçının mimikası əsas şərtlərdəndir. Əminə Dilbazi bütün bunları tərənnüm edərək göstərə bilmişdir. Sonralar bunu neçə-neçə rəqqasələrimiz də sevə-sevə ifa ediblər. Son dövrün rəqs quruluşlarında da qavalla rəqs edənləri seyr edirik.

“Azərbaycan toyu” rəqs quruluşu 1959-cu il Moskva dekadası üçün hazırlanarkən, rəqqas-baletmeyster Əlibaba Əbdullayevin quruluşu və Soltan Dadaşovun rejissor həlli ilə uğurlu nəticə qazanmışdı. Bu rəqs-tamaşada bəy rolunda çıxış etməklə

Ramiz Məmmədov böyük şöhrət tapmışdır və bu günə qədər xatirələrdədir. Onun boy-buxunu, ümumi xarici görünüşü, gözəl cəlbedici siması bəy obrazını tamamlayırdı. Sənətşünaslar, incəsənət xadimləri, ziyalılar, görkəmli şəxsiyyətlər bu kompozisiyanın quruluşunu, iştirakçıların ifasını, musiqi tərtibatını və geyimi çox bəyənir və dəyərləndirirdilər.

Bu rəqs kompozisiyasında baş rolun ifaçısının təyinatı zamanı Ramiz Məmmədovu rejissor Soltan Dadaşov şəxsən özü seçmişdi. Rolların bölgüsü düz aparılmışdı, gəlin – Əməkdar artist Roza Cəlilova, yengə – Əməkdar artist Məryəm Babayeva, xəlfə – Tələt Ağalarov idi. Onların hər birinin ifası layiqli olaraq nəzərə çarpırdı. Əminə Dilbazinin ifa etdiyi “Lirik” rəqs tamaşaçıları tərəfindən hərarətlə qarşılanırdı. Əməkdar artistlər Tutu Həmidova, Böyükağa Məmmədov, Şərqiyyə İskəndərova, müğənnilər Elmira Rəhimova, Məmməd Salmanov və başqaları bu tamaşada yüksək səviyyədə çıxış edirdilər.

“Azərbaycan toyu”nun ssenari müəllifi və quruluşçu rejissoru S.Dadaşov olsa da, bu işin uğurlu hazırlanaraq meydana gəlməsində Ə.Abdullayevin yaradıcılıq işinin mühüm əhəmiyyəti var idi. Ə.Abdullayev bu tamaşaya rəqs quruluşları verməzdən əvvəl xalqın adət-ənənələrini yaxından öyrənmək üçün Şəki, Zaqatala, Qax və digər rayonlarda olmuşdu. Odur ki, hazırladığı rəqslər rəngarəng, tərəvətli və maraqlı idi.

Bu kompozisiyada bütün hadisələr bəyin evində cərəyan edir. Elə ilk dəqiqələrdən şən rəqslər, gözəl mahnılar tamaşaçıların qəlbinə yol tapırdı. Xanəndənin oxumağı, gözəl, məlahətli səsi, bəy-gəlinin oynadığı rəqslər səhnədə öz əksini tapan toy məclisinin daha canlı görüntüsünü yaradırdı. Ramiz Məmmədovun xatirələrindən: “Gəlinin saçlarına qızıl onluqları düzdüyüm anda tamaşaçı alqışlarının ardı-arası kəsilmirdi”. Qeyd olunmalıdır ki, bəy rolunun Nadir Məmmədov, Azad Hüseynov, Xanlar Bəşirov kimi ifaçıları olub.

1945-ci ildə Bakıda doğulub burada sənət fəaliyyətinə başlamış tanınmış balaban və klarnet ifaçısı Elxan Səmədzadənin xatirələrindən: “1965-ci ildə Mahnı və Rəqs ansamblı ilə Volqa çayı boyu şəhərlərə səfərlərimiz var idi. Konsertlər möhtəşəm keçir və hər yerdə maraqla qarşılanırdı. “Azərbaycan toyu” rəqs kompozisiyasında bəy rolunda səhnəyə çıxan Ramiz Məmmədovun alqışlarla qarşılanması bir başqa aləm idi. Alqışlar o qədər güclü idi ki, sanki zal dağılacadı. Ramizin ifası xüsusilə qadınları vəcdə gətirirdi. Səhnə arxasına gəlib ondan “avtoqraf” alan qadınlar o qədər çox olurdu ki... Bu ansambl ilə 1966-cı ildə Ukrayna səfərimizdə də “Azərbaycan toyu”nda Ramizin ifası hər yerdə diqqəti özünə cəlb edirdi.

Ə.Abdullayev 1976-cı ildə Bakı Xoreografiya Məktəbinin tələbəsi, 15 yaşlı Leyla (əsl adı Yelena) Ağayevanı “Azərbaycan toyu” kompozisiyası üçün kəşf etmiş və onun filarmoniyaya işə cəlb olunmasına vasitəçi olmuşdur. L.Ağayeva bu kompozisiyada gəlin rolunda çıxış etmiş və Müslüm ilə tərəf-müqabil olmuşdur.

“**Bulaq başında**” adlanan rəqs süitasının musiqi tərtibatı C.Cahangirova, quruluşu Ə.Abdullayevə aiddir. Mahnı və Rəqs ansamblının daimi repertuarında mühüm yer tutur. Zəngin çalarlarla dolu olan rəqs süitasının dərin məzmunu vardır. Bulaq başında qızlar səhənglərə su doldururlar. Oğlanların ora su içməyə gəlməsi, qızların onlara su doldurub verməsi, həmçinin gələn oğlanlardan birinin öz sevdiyi qızı bulaq

başında görərək özünü itirib utanması, öz sevgilisinə naz etməsi, həm də ona su verməsi təsvir olunur. Burada qızların saflığı, cavanların bir-birinə təmiz münasibəti və s. gözəl hisslər öz əksini tapır, məhəbbət hissləri, utancaq münasibət özünü göstərir. Rəqsin süjeti, məzmun anlamı, aydın fikirlər səhnədə tam gözəlliyi ilə canlandırılır [1, s. 81].

Ə.Əbdullayevin yaradıcılığının ən ümdə şərtləri, onun yüksək istedadı bu süitədə acıq-aydın görünür. Əbəs deyildir ki, “Bulaq başında” 50 ildən artıq Mahnı və Rəqs ansamblının repertuarında və səhnələrdədir. Rəqs süitasında Alim Zeynalov, Qorxmaz Qurbanov, Roza Cəlilova, Nailə Mahmudova, Rafiq Əzizov, Azad Hüseyinov, Xanlar Bəşirov, Nisəxanım Rəhimova və başqaları solist olaraq əla səviyyədə ifa göstərmişlər. Ə.Əbdullayev “Bulaq başında” rəqs süitasına Alim Zeynalovun ifasını nəzərdə tutaraq quruluş vermişdir. Mahnı və Rəqs ansamblı bu rəqsi 1986-cı ildə Moskvanın Sütunlu Salonunda da oynayaraq tamaşaçı sevgisinə nail olmuşdur.

Azərbaycan Dövlət Mahnı və Rəqs ansamblının repertuarında Ə.Əbdullayevin quruluşu ilə “Tirmə şal”, “Qara tellər”, “Nazlana-nazlana”, “Nəlbəkilərlə rəqs”, “Cənclik”, “Lalələr”, “Çadra ilə rəqs”, “İnnabi”, “Məzəli hadisə”, “Ovçular”, “Lirik rəqs”, “Bahar”, “Səmənli”, “Şəki”, “Üç gül”, “Ceyran”, “Bənövşə”, “Bulaq başında”, “Futbolçu” adlı rəqslər də olmuş, oynanılaraq geniş tamaşaçı rəğbəti qazanmışdır.

ƏDƏBİYYAT:

1. Əbdullayeva E.Ə. Əlibaba Əbdullayev. B.: Nurlar, 2015, 264 s.
2. Həsənov K.N. Qədim Azərbaycan rəqsləri. B.: İşıq, 1983, 130 s.
3. Həsənov K.N. Azərbaycan qədim folklor rəqsləri. B.: İşıq, 1988, 130 s.
4. İbrahim Ə.S. Rəqqasə Əminə Dilbazi. Albom-monoqrafiya. B.: 2009, 72 s.
5. Ağayev L. Tükənməz bulaq. B.: İşıq, 1986, 70 s.
6. Məmmədov A. Azərbaycan rəqsləri. //“Elm və həyat” jurnalı, B.: 1972, №7, s.12-13.
7. Rəhmanlı Ə.M. Rəqs millətin canından gəlir. //“Qobustan” toplusu №2, B.; 2016, s.24-27
8. Almaszadə Q.; Məmmədov B.; Kaqalitskaya İ. Azərbaycan xalq rəqsləri. B.: Birləşmiş nəşriyyat, 1959, 150 s.
9. Mədəniyyət. AZ jurnalı. №12, B.: 2016, s.56-59
10. Azərbaycan rəqs geyimi. B.: Oskar, 2010, 128 s.
11. Ramazanova A., Fəridə L. Rəqsin mələyi. B.: Qanun, 2005, 117 s.
12. Овлия Ч. Книга путешествые. Москва, Наука, 1983, 376 с.
13. Rəhmanlı Ə. Ustadlar yetirən ustad. Qobustan torlusu №2 (175). B.; 2.2017, s.67-70

Qeyd 1: Məqalədə istinadsız rast gələn sitatlar məqalə müəllifinin müxtəlif illərdə müsahibləri ilə görüşlərdə apardığı söhbətlərdən götürülüb.

Ахсан РАХМАНЛЫ
Диссертант АНК
Ильгар АЛИЕВ
Доцент АНК

СЦЕНИЧЕСКОЕ ВОПЛОЩЕНИЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКИХ ТАНЦЕВ

Резюме: В статье упоминаются сценические постановки народных танцев во время деятельности Азербайджанского Государственного ансамбля песни и пляски. Также упоминаются танцы подготовленные другими танцевальными ансамблями в нашей стране. Здесь показаны названия массовых, дуэтных и сольных танцев в постановке разных балетмейстеров, их художественные и исполнительские особенности, содержание и сущность этих же танцев, а также перечисляются имена профессиональных танцоров - солистов.

Ключевые слова: танцевальное искусство, массовый танец, сольный танец, дуэт-танец, постановка, композиция, солист

Ahsan RAHMANLI
Candidate for a degree of ANC
Ilgar ALIYEV
Assistant professor of ANC

STAGE PRESENTATION OF AZERBAIJANI DANCES

Summary: The article deals with the activities of the Azerbaijani State Song and Dance Ensemble in the collective of our folk dances. In addition, the dances of other dance ensembles in our country are also mentioned. The names of the mass, duet and solo dances, the artistic and performance features, contents, essence of the ballet masters, the names of the soloists and the performers are shown here.

Key words: dance, mass dance, solo dance, duet dance, composition, composition, soloist

Rəyçilər: sənətşünaslıq üzrə elmlər doktoru, professor Abbasqulu Nəcəfzadə;
pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor Fərahim Sadiqov